

Oorlogsherinneringen van stadsbeiaardierster en organiste Maria Blom

Henny van Dolder-de Wit

Bij het schrijven van een artikel over de lotgevallen van twee luidklokken die in 1943 uit de toren van de Sint-Janskerk werden geroofd, bleek dat jaren geleden Maria Blom voor het kerkarchief een handgeschreven verslag had opgesteld, waarin zij gebeurtenissen beschrijft uit de laatste twee oorlogsjaren. Bij het doorlezen ervan besloot de redactie het onveranderd te publiceren. Eerst evenwel: wie was Maria Blom?

Maria Blom bespeelt het carillon. Foto: Archief Hervormde Gemeente Gouda.

Maria Blom

Oudere Gouvenaars zullen zich haar nog herinneren: Maria Blom, vele jaren onze stadsbeiaardierster. Een frêle vrouw met een zachte, wat zangerige stem. Zij liet zich niet alleen op de beiaard horen, maar bespeelde ook het orgel van de Goudse Hervormde Gemeente in de Sint-Jan, de Westerkerk, de Pauluskerk en bij rouwdiensten op IJsselhof. De vele krantenknipsels die van haar zijn bewaard bewijzen dat zij aanspraak kon maken op de benaming 'bekende Gouwenaar'.

Zij werd geboren op 17 november 1914 in Nieuw-Lekkerland. Op 15-jarige leeftijd bezocht zij een jaar lang de Haagse Tekenaakademie, zij toonde namelijk een opmerkelijk talent voor tekenen en schilderen. Vanwege het geringe toekomstperspectief dat deze opleiding bood, werd haar afgeraden in die richting verder te gaan, waarna zij koos voor het kleuteronderwijs. In die tijd leerde zij het harmonium bespelen aan de Stedelijke Muziekschool te Gouda. Toen deze in 1937 werd opgeheven richtte Sint-Jansorganist Henri C.J. de Man aan de Hoge Gouwe een muziekschool op en vroeg Maria of zij hem wilde assisteren bij het lesgeven. Zij was als kind al gefascineerd door de klanken van het carillon en De Man gaf haar de eerste lessen op de beiaard. Toen hij in 1944 ziek werd nam

Maria (noodgedwongen) zijn plaats in en maakte goede vorderingen door zelfstudie.

In 1948 werd zij in vaste dienst benoemd. Het liefst had zij zich laten inschrijven aan de Beiaardschool in Mechelen, maar daar werden vrouwen (nog) niet toegelaten.

Wel was zij in 1953 hospitant aan de Beiaardschool in Amersfoort.

En zo vond zij haar levensbestemming in de muziek. Zij betrok een vrijstaand huis aan de Bodegraafsestraatweg en vele Gouvenaartjes leerde zij het harmonium, de piano en de blokfluit bespelen. Later verhuisde zij naar de Jan Dommeringlaan.

Onderscheidingen werden haar deel: in 1977 ontving zij voor haar 40-jarig jubileum als organiste de eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. Op 12 oktober 1979, bij haar 25-jarig jubileum als beiaardierster, ontving zij van burgemeester P. van Dijke een oorkonde en een geschenk onder couvert. Bij zulke gelegenheden was zij altijd stijlvol gekleed in prachtige lange japonnen. Inmiddels bespeelde zij ook de

Een jonge Maria Blom achter het klavier van het Sint-Jansorgel. Foto: AHGG.

beiaarden van Kamerik en IJsselstein en vier maal per jaar het carillon van het paleis op de Dam.

Twintig jaar lang was zij de enige vrouwelijke beiaardier in Nederland. Toen een boze Gouwenaar eens heftig protesteerde omdat hij op zaterdagmorgen niet uit kon slapen vanwege het carillonspel, beantwoordde Maria Blom zijn protest op humoristische wijze door de zaterdag daarop een medley van slaap- en wiegeliedjes te spelen. Toen de torendeur eens in het slot viel terwijl zij boven was, maakte zij haar aanwezigheid kenbaar door het spelen van 'In naam van Oranje, doe open de poort'. En het hielp!

Tussen haar drukke werkzaamheden door maakte zij tijd vrij voor haar hobby's: vakanties in Schotland en Oostenrijk, waar zij de langlaufsport beoefende, paardrijden én... dieren! In haar huis aan de Jan Dommeringlaan vonden twee honden en vijftien katten een goed tehuis; haar schimmel Florean sleet er zijn laatste levensjaren. Toen hij in 1978 - 26 jaar oud - overleed, stapte een in-verdrietige Maria naar de *Goudsche Courant* met het verzoek een stukje over haar paard te schrijven, waaraan prompt werd voldaan. De herinnering aan hem bleef levend door een van de vijf klokjes, die Maria aan het carillon schonk, naar hem te vernoemen. In 1979 haalde zij de plaatselijke pers toen zij zich op langlaufski's naar het stadhuis begaf voor de Nieuwjaarsreceptie.

Het was haar grote wens het 40-jarig jubileum als stadsbeiaardier vol te maken en dat is haar ruimschoots gelukt. Het stadsbestuur hield inmiddels het hart vast zodra zij weer de 160 treden naar de beiaard beklom. Op zeker moment werd het haar kort en goed verboden. En daar was de dame zeer verbolgen over. Op 16 november 1978, één dag voor haar 71e verjaardag, nam zij - zei het onder protest - afscheid van het carillon, waarbij haar door het gemeentebestuur een receptie werd aangeboden. Zij arriveerde geheel in stijl bij het stadhuis onder belgerinkel in een arrenslee op wieltjes met als koetsier Ton van Duin. Burgemeester K.F. Broekens overhandigde haar de erepenning in zilver van de stad Gouda.

Op 4 april 1987 ontving zij het draaginsigne in goud van de Nederlandse Vereniging van Kerkvoogdijen, vanwege haar 50-jarig jubileum als organiste. Ze was tegelijk furieus

C. Vuurmans, voorzitter van het college van kerkvoogden, speldt Maria Blom het draaginsigne in goud op bij haar 50-jarig jubileum als organiste (1987). Rechts Fer Groeneveld, bekend van Gouwestad Radio en TV. Foto: Wim Scholten, AHGG.

dat ze niet mocht oefenen op het carillon voor een uitnodiging om in Brussel op te treden en dreigde desnoods uit te wijken naar Amersfoort, want: naar Brussel zóu ze... Van haar functie als organiste deed ze iets gemakkelijker afstand, hoewel? Zij liep steeds meer voorovergebogen en het heimwee naar vroeger tijden verdween nooit geheel. Zij overleed op 3 juni 1994 in verpleeghuis 'De Riethoek' en werd begraven op de Nederlandse Hervormde begraafplaats achter de Heldringkerk te Hoenderloo. Met haar verscheiden was een markante Goudse vrouw uit het stadsbeeld verdwenen. Zij werd als stadsbeiaardier opgevolgd door Jaap van den Ende uit Schoonhoven.

De aantekeningen van Maria Blom over de oorlog

'Och mogt ick ens mit mijn geschal

Verkondiegen een oprechten frede over all'.

Zo luidt het randschrift van de kleinste luidklok in onze Sint-Janstoren. Maar de vrede is ver te zoeken en de dood is een dagelijkse metgezel.

Op de grauwe wintermorgen van de 20ste januari 1943 staan voor de hoofdingang van toren en kerk zowel de Vredesklok als de Doodsklok naast elkaar, gereed om weggevoerd te worden. Het vier-gelui waartoe ze behoren is het enige van de gieter Henrick Weghewaert dat nog in ons land wordt gevonden. Deze klokken zijn in 1605 te Gouda gegoten. Hoewel slijtage er zijn stempel op heeft gedrukt, hebben ze terdege historische waarde. En nu? Twee op middeleeuwse wijze geroofd en twee ons nog gelaten op voorpraak van drie mensen, die nog gered hebben wat er te redden viel. [De reden die werd aangevoerd was dat ze tot het carillon behoorden. HvD]. Dit waren de heren Helbers, Jansen en De Man, respectievelijk conservator van het Museum, chef-smid van

Gemeentewerken en stadsbeiaardier van Gouda. Eén van de twee klokken die nog hangen, zal op 20 januari nog dienst doen. Immers, op 19 januari is in het verre Canada een prinses geboren.

Alles wat met Oranje te maken had, was hier verboden. Maar wie zal een beiaardier beletten wat wiegeliedjes te spelen. Die kunnen toch voor iedere baby bedoeld zijn? 'Daar is een kindetje geboren, op 't toppetje van 't huis', zong de beiaard na de middag. En vijftig keer de zware luidklok aanslaan kwam weer bij een ander liedje te pas, zoals: 'Tien kleine hummeltjes'.

Wijlen Henri C.J. de Man, organist en beiaardier van de Sint-Janskerk was een zeer goede improvisator en menig verboden lied werd met veel plezier bewerkt en gespeeld.

In de kerk ging de bezetter zich ook met de gang van zaken bemoeien. Bij huwelijksdiensten mocht de 'Bruidsmars' uit de Midzomernachtsdroom niet meer gespeeld worden, omdat Felix Mendelssohn Bartoldy een jood was. Wij respecteerden dat verbod, in zoverre óns dat uitkwam en maakten vervolgens van de gelegenheid gebruik om Richard Wagner met z'n 'Lohengrin' ook de deur uit te werken. Met medewerking van de kerkenraad.

De orgelconcerten werden ook stopgezet. Er moest dan namelijk een bord op de buitendeur, waar 'Verboden voor Joden' op stond. 't Spreekt vanzelf dat dit niet zou gebeuren; dan maar geen concerten. Soms waren er ook Wehrmachtdiensten. Dan werd een gewone soldaat die wat kon orgel spelen daartoe gedwongen. Dienst is dienst, ook al had de betrokken man geen enkele ervaring met een groot en niet gemakkelijk te bespelen orgel als dat in de Sint-Janskerk. Weigeren zou voor hem levensgevaarlijk zijn geweest. Om verdere narigheid te voorkomen was overeengekomen dat De Man en ik zelf bij kerkdiensten zouden spelen.

Ondertussen ging het met de gezondheid van mijnheer De Man langzaam maar zeker achteruit. Begin november 1944 werd het beklimmen van de torentrap hem te zwaar, zodat ik het bespelen van de beiaard van hem overnam. Hetzelfde was het geval met de trap naar het orgel, ik kreeg ook opdracht om de zondagse diensten te begeleiden. Intussen gingen de razzia's door. In de kerk zag men geen mannen meer, alleen jongens onder de achttien jaar, vrouwen en kinderen. Half november was het in Rotterdam weer eens raak. Honderden mannen werden uit hun huizen gehaald, ongetwijfeld was er verraad in 't spel. Doordat vervoer ontbrak moesten de mannen lopen. In Gouda gearriveerd konden ze niet meer. De Sint-Janskerk werd tot nachtverblijf aangewezen en op de kille zerken werd een dun laagje stro gespreid. De zwaar ondervoede, vermoeide en koude mannen beleefden een afschuwelijke nacht. Er was geen licht, geen water en slechts één toilet. Sommige waren erg van streek. Ze keerden hun maag om, zonder dat iemand hen kon helpen. Toen ze de volgende dag verder trokken wist de burgerij toch nog enkele tientallen van hen uit de rijen weg te halen. Helaas was dit voor de meesten niet weggelegd en als een kudde dieren sloften ze weer verder. Waarheen?

Henri C.J. de Man achter de speeltafel van het orgel in de Sint-Janskerk (1938). Foto: AHGG.

NEDERLAND IS VRIJ!

OPROEP aan alle inwoners van GOUDA

HEDENMIDDAG 5 uur
wordt in de Groote of St. Janskerk
DEZE GEDENKWAARDIGE DAG IN EEN
GEMEENSCHAPPELIJKE DANKSTOND GEVIERT

SPREKERS:
de Edelgestr. Heer Burgemeester JAMES
de Weleerw. Ds. J. J. SIMON
Oud-Voorz. Goudsche Oranje Vereen.
de Weleerw. Ds. F. W. G. VERHEUL
Herr. Predikant
Weleerw. Deken J. F. A. BOTS, R.K. Priester
Weleerw. Heer Ds. J. P. C. TEN BRINK, Gerof. Pred.

Opening der deuren 4 uur **KOMT ALLEN!**

LEVE de KONINGIN

Affiche met aankondiging dankstond op 5 mei 1945. Foto: Streekarchief Midden-Holland.

In de kerk werd nog een wapenvondst gedaan. Gelukkig liep het goed af en werd er geen huiszoeking gedaan. Want ook op het orgel waren onderduikers aanwezig, verborgen achter in de balgenkamer. Er werden brandblusmiddelen op de zolders van de kerk geplaatst. Bakken met zand, tonnen met water en vuurwapen. De kerkdiensten werden vervroegd, zodat iedereen voor donker thuis kon zijn. Oude tijden leken weer terug te keren: op het orgel werd bij kaarslicht gespeeld, want er was geen stroom meer. Dus moesten er orgeltrappers gevonden worden. Drie van de acht balgen zijn op een windmachine gekoppeld, de vijf andere kunnen met mankracht worden gebruikt, doch zij waren een beetje lek. Het balgtreden is zwaar werk. Eerst bij een tegenwicht van 80 kilo gaan de balken naar beneden. En wie woog er nog zoveel? Uiteraard was ik op oudere mensen aangewezen. Ze brachten hun kleinzoons mee en zo samen op een trede ging het nog wel. Geen voorspelen meer, een akkoord vooraf en dan meteen zingen. Niet ritmisch, dat komt later

wel naar wij hopen. En weinig registers open, want dat kost te veel windkracht. Tongwerken kunnen niet gestemd worden. Toch was er met Kerstmis een korte zangdienst. Met een dubbele ploeg orgeltrappers gelukte het n t. Gelukkig waren er in die dienst alleen vrouwen en kinderen in de kerk, want de bezetters vonden dit een uitgezochte dag om in Gouda maar weer eens een razzia te houden. De winter, die als 'hongerwinter' de historie in zou gaan, was nu in volle gang. Bijna geen eten meer, dus ging ik maar orgel- en pianolessen geven bij de boeren en dan niet voor geld. Een fles melk, een handvol aardappels, het betekende zo veel. 't Was wel een hele dag lopen. Op houten zolen met riempjes en 's avonds in 't donker terug. Maar er was weer wat te eten. Soms kreeg ik ook pap, dat kon je helaas niet meenemen. Soms at ik bij verschillende mensen pap, om voor thuis brood te kunnen sparen. Bij een bakker, waar de warme oven was aangebouwd, was het goed opletten of er geen krekels in de pap gevlogen waren. Kennelijk hadden ook zij honger. 's Avonds kwam ik terug van Waddinxveen via Bloemendaal naar Gouda. Ik deed daar twee uur over, maar hoefde met de zware rugzak maar langs  en bunker met controle. De kans om in 't donker in het water te lopen was daar ook niet zo groot en de boerderijen waren allemaal bevolkt. De wacht was dan zeer geïnteresseerd in het woord 'Schubert'. Ik was dat ook, uiteraard wel anders dan hij. Stel je voor dat hij een Bachfan was en het orgel had willen zien! Ik zorgde wel dat ik veel te vertellen had over Franz Schubert, dan hoefde de rugzak niet open voor controle. Wel griezelig vond ik de

knapen van ratten die bij volle maan over de weg schoten. Trouwens, ook in de binnenstad kwam je die tegen.

Dank zij de lessen hoefden wij 's zondags geen slechte keukensoep te eten en schoot er voor de mensen die mij op 't orgel hielpen ook nog wat over. Zo kon de gemeente bij 't orgel zingen. Ondanks alles, want sommige hongerende mensen hebben in die dagen hun eigen hond opgegeten. Als je dat doet ben je toch wel ten einde raad.

En toen, na de koude, lange winter, waarin wij ook nog een tocht ondernamen naar de Achterhoek, werd het toch lente en met het zwellen van de knoppen groeiden ook de geruchten. Ik nam stiekem een beetje stroom in de kerk, om een kwartiertje pedaal te kunnen spelen. Van een fantasie over het 'Wilhelmus' van Jac Bonset. Het 'handwerk' kon wel thuis op de piano. En er kwam een beiaardprogramma.

Toen werd het 4 mei en 's avonds wisten wij, dank zij een ondergedoken radiotoestel dat we vrij waren. Eindelijk, eindelijk vrij. 's Morgens vroeg ben ik naar de kerk gegaan om het orgel en de toren te inspecteren. De laatste week was er een luchtwacht op de toren geweest en lag de omloopzolder vol met stro. Er bleek niets te zijn ondermijnd, zoals wel gebeurde in 't zuiden van het land. Toen ik naar buiten kwam was er een zee van vlaggen. 'Ik snak naar een dag, vol van rood, wit en blauw, met een zwier van oranje erboven', dit gedicht was werkelijkheid geworden.

Om tien uur kwam burgemeester mr. dr. K.F.O. James weer thuis. Rechtstreeks uit het 'Oranje hotel' te Scheveningen. In de grote steden werd toen hier en daar nog gevochten. Om half twee mocht er gebeierd worden. Mijn feestprogramma bleef achter op 't stadhuis. Nu werd ook het 'Huldlied aan de Koningin' voor het eerst in vrijheid gespeeld. Deze melodie werd sinds 1940 gebruikt als slotlied. Het was van P. Benoit uit een beiaardkantate, doch kennelijk van een Hollandse tekst voorzien door Johan de Heer. [Snel werden in de stad affiches opgehangen met de mededeling dat er om vier uur 's middags een dankdienst in de Sint-Janskerk gehouden zou worden HvD].

Toen mochten de twee overgebleven luidklokken zich even laten horen. Even maar, want de klokkenstoel was uit balans door het ontbreken van de gestolen klokken. Bij elke klepelslag botste de stoel tegen de muur, de bewegingsuitslag werd te groot. Ik was niet zo gauw bang, maar dit was ronduit griezelig. Na het luiden ging de kerkdeur open en stroomde een menigte mensen naar binnen. Mij werd gevraagd maar vast wat orgel te spelen. Maar van de variaties van Bonset kwam niet veel terecht. Na een paar akkoorden herkenden de mensen al een stukje van ons volkslied en spontaan zetten allen het Wilhelmus in. 'k Had nu wel stroom voor de motor, dus veel registers open, maar neem het eens op tegen naar schatting 4000 mensen. En we bleven zingen, het ene Valeriuslied na het andere. Inmiddels was de heer Dekker van de stalhouderij bereid gevonden om de heer De Man met paard en koets van huis te halen voor de kerkdienst. 't Was een beetje riskant door zoveel zwaaiende en zingende mensen de stad door te gaan. Maar Dekker was een goede koetsier en 't paard was oud en mak. Met vereende krachten werd dus de eigen organist boven gebracht, waar hij een gedeelte van de dienst nog heeft begeleid. 't Zou voor hem de laatste keer worden, een dienst om nooit te vergeten. Er waren vier sprekers, te weten twee predikanten, de burgemeester en een van de Goudse pastoors. Er was blijdschap en dankbaarheid, maar aan de andere kant ook verdriet om hen, die in de strijd gebleven waren, gestorven door terreur of honger. Velen waren zo ontroerd dat zij deze dag konden beleven, dat ze niet zingen konden. Buiten op de Markt werd gedanst in wijde kringen. De motorordonnans reed nog steeds door alle straten en in de verte trokken de Canadezen met hun voertuigen langs de nieuwe weg naar Den Haag en Rotterdam. Er was weer toekomst. Zo werd de vijfde mei toch een stralende, blijde dag'.